

Sofia Pulls

Svordomar och lärdomar

Vikten av svordomar i Ulf Starks *Rymlingarna* och Oskar Kroons *Överallt och ingenstans*

Swearing and Learning: The Importance of Swear Words in Ulf Stark's *Rymlingarna* and Oskar Kroon's *Överallt och ingenstans*

*Abstract: This study investigates the uses and functions of swear words in children's literature, analyzing Ulf Stark's *Rymlingarna* (The Runaways, 2018) and Oskar Kroon's *Överallt och ingenstans* (Everywhere and Nowhere, 2020). In both novels there are characters swearing recurrently, even though swear words are usually not frequently used in literature for young children. A starting point for the article is that the swear words seem to be important in the stories, that the function is not only to underline emotions, or create realism, but also to contribute to the themes of the books. First, the functions of swearing in language and literature are presented, and similarities with functions of humor are pointed out. The study shows that the use of swear words affects both what is being told, and how; they contribute simultaneously to the aesthetics and pedagogy of the novels. Through swear words, characters and close relationships are portrayed. Norms are challenged, and swearing is sometimes part of gaining agency and creating a room of one's own for the characters. This also means that swearing affects subjectivity and how different characters come to understand themselves and others in the world. Finally, the swear words can be seen as connected to the theme, which in both novels discusses how we can continue to live, through grief and loss of loved ones.*

Keywords: Ulf Stark, Oskar Kroon, profanity, theme, humor, children's literature, aesthetics and pedagogy

Mot slutet av förra sommaren läste jag två barnromaner, närmare bestämt Ulf Starks *Rymlingarna* (2018) och Oskar Kroons *Överallt och ingenstans* (2020), där det svors ovanligt friskt. Även om svordomar då och då förekommer i barnlitteraturen – exempelvis hos Astrid Lindgren – är de relativt ovanliga och inkluderas ofta bland barnlitteraturens tabun (jfr Nikolowski-Bogomoloff 199). Vid min sida i läsningen hade jag mina barn som – kanske på grund av konventionsbrottet – förtjust och lite förvånat började fnissa när karaktärerna svor. Efter läsningen bar jag med mig svordomarna, då jag även skulle använda *Rymlingarna* i ett undervisningssammanhang på grundläroarbildningen. En student lyfte då att boken skulle passa i grundskolan eftersom den har ett enkelt språk och *inte* innehåller några svordomar. Hade vi läst samma bok? Jag läste genast om *Rymlingarna* och nog finns det svordomar i den, men inte lika frekvent som jag uppfattat det. Snarare beskrivs det gång på gång att någon svär, ska svära eller har svurit, utan att själva svordomen skrivs ut. Tydligt till den grad att svordomarna till och med gick att uppfatta som frånvarande, vilket i sin tur kopplades till lämplighet för ett pedagogiskt sammanhang. Jag själv hade lagt stor vikt vid svordomarna i min läsning och likväl bedömt den som lämplig. Givetvis kan man ifrågasätta om svordomar hör hemma i undervisningssituationer – ibland ifrågasätts till och med om de bör vara en del av barnkulturen (jfr Rathje 17–19). Frågan om lämplighet – eller olämplighet – beror bland annat på normer, syfte och sammanhang. Det är ett värdeomdöme kopplat både till verkens estetik och pedagogik: till *hur* någon berättar *något* för *någon*. Inom det barnlitterära fältet har pedagogiken och estetiken ofta setts som två motpoler, där den ena skulle kunna ha negativ inverkan på den andra. Maria Nikolajeva berör denna polarisering:

should we consider, and consequently study, literature written and marketed for the young audience, primarily as work of literature or primarily as educational implement? I say "primarily," since it is obvious, and often is argued, that children's literature is, or at least can be, both; yet the two opposed standpoints have always had their passionate advocates, therefore the question is still relevant today. (Nikolajeva 6)

Frågan om barnlitteraturen som utbildande eller litterär beskrivs som fortsatt relevant, även om många är ense om att den innehåller ett både och. I sitt bidrag i *Barn(s)kultur, nytta eller nöje? Om barn, estetik och pedagogik* (2008) skriver Ulf Stark att han längtar efter att

tala om barnlitteratur som just litteratur och inte om de instrumentella saker, såsom ordförråd och läsförmåga, som kan utvecklas av läsning. Att uttrycka att man vill tala om litteraturen som litteratur innebär att rikta ljuset mot litteraturen som konstform, som estetiskt uttrycksmedel, snarare än mot det som kan tänkas legitimera den i ett utbildningssammanhang. I bokens titel ställs nytta och nöje upp som motpoler vilket pekar ut just det fält som nämndes ovan. I den här artikeln vill jag lyfta fram nyttans och nöjets samtidighet, genom att analysera svordomarnas funktion – som litterärt och estetiskt verkningsmedel och en del av romanernas pedagogik – i ovan nämnda verk. Vilken funktion har svordomarna för hur och vad som berättas, och för vår förståelse av verkens möjliga teman?

Som synes i föregående fråga innefattar analysen av svordomarnas funktion även en analys av verkens teman. Temabegreppet kan definieras på olika vis, och i denna artikel utgår jag från Christian Mehrstams beskrivning och definition i "Superhjältar och björnvarselser. Temabegreppet och lärarens förberedande läsning från förskolan till mellanstadiet" (2019). Mehrstam skriver där om temabegreppet och presenterar en modell för hur man som läsare, eller lärare, kan närma sig ett verks tema. De tre begrepp jag vill lyfta fram från Mehrstam är tema, angång och budskap, som alla beskrivs i relation till varandra på ett sätt som även synliggör relationen mellan text och läsare. Mehrstam tydliggör hur temat hänger samman med budskap och med verkets angång, det sätt på vilket verket griper tag i läsaren. Han skriver: "Om temat är litteraturens drivande problem eller fråga och angång är det sätt som temat så att säga griper tag i läsaren, är budskap läsarens svar på temats fråga" (118). I ovanstående romaner var svordomarna både för mig och mina barn en viktig del av angången, av det som fick verken att gripa tag i oss, vilket om vi följer Mehrstam skulle kunna innebära att de är förbundna med verkens teman, och i förlängningen med det en läsare skulle kunna lära sig av verken genom att formulera sitt svar, det vill säga ett budskap. I nedanstående analys har denna tes fått vara en teoretisk utgångspunkt, för att undersöka svordomarnas funktion samt huruvida de är en del i framskrivandet av verkens teman och möjliga budskap. Analysen behandlar både hur svordomar fungerar i specifika textpartier och de åsikter och attityder gentemot svordomar och svärande som förs fram i verken. Utöver Mehrstams definition är tidigare forskning om svordomar samt teorier om svordomarnas funktioner i språket och litteraturen av vikt.

Material och urval

Den viktigaste faktorn för att *Rymlingarna* och *Överallt och ingenstans* har valts för analys är den framträdande plats som svordomarna har, då detta antyder att de är av vikt för verken utöver att exempelvis fungera som enstaka förstärkningsord. Därtill valdes de två romanerna utifrån att båda vänder sig till en relativt ung läsare, som nyligen börjat läsa på egen hand eller som fortfarande blir läst för av en vuxen. Målgruppen gör att förekomsten av svordomarna blir särskilt intressant då de infinner sig där man inte förväntar sig dem. Utbudet av romaner för yngre barn där svordomar är vanligt förekommande är begränsat, men självfallet hade fler böcker – i en större studie – kunnat tas i beaktande, som Susanna Alakoskis böcker om Tiia, exempelvis *Dagens Harri* (2011), där svordomar förekommer när Tiia och hennes bästis talar sitt eget språk (7–8).

De två valda romanerna har inte bara svordomarna gemensamt, utan uppvisar även likheter genom att behandla svåra ämnen såsom sjukdom och död. Oskar Kroon debuterade år 2018, vilket gör hans författarskap relativt ungt och därmed outforskat. *Överallt och ingenstans* – publicerad år 2020 – handlar om Sillen som är huvudkaraktär och fokalisator. Vi följer hennes vardag under en tid då hon och hennes bästa vän Nikolaj blir osams, samtidigt som Sillens farmor dör. Boken behandlar även ämnen som vänskap, lögn och sanningar. Svordomarna är inledningsvis centrerade runt Nikolaj, då det påtalas att han svär hela tiden, men under berättelsens gång blir det tydligt att svordomar även används av Sillens mamma och pappa och av Sillen själv.

Rymlingarna var bland det sista Ulf Stark skrev och boken gavs ut postumt år 2018. I mottagandet av boken omnämns Starks bortgång, möjliga självbiografiska inslag, liksom kopplingar till det tidigare författarskapet. Ett exempel på detta är Margareta Sörensons recension i *Expressen*, där återvändandet till den egna barndomen och barnets förståelse för äldre lyfts fram som återkommande teman. Kopplingen mellan fiktion och verklighet i Starks författarskap har även uppmärksammats i den tidigare forskningen, som trots Starks anseende författarskap inte är särskilt omfattande. I "Ulf Starks pojkländ. En litterär exkursion i Stureby" (2022) undersöker Magnus Öhrn kopplingarna mellan platsen Stureby som verklig och litterär ort. Öhrn belyser platser som arenor för maktförhandlingar med vuxenvärlden, samtidigt som de utgör en strukturerande princip för berättelsen (16–17). Platsen är således förbunden med både vad som berättas och hur det berättas, vilket jag ska visa är fallet även med svordomarna.

I *Rymplingarna* är det Lill-Gottfrid som är huvudkaraktär, och berättelsen handlar om hur han ljuger för sina föräldrar för att hjälpa sin sjuke farfar att rymma från sjukhuset, ut i skärgården. I boken finns en stor närhet mellan farfar Gottfrid och Lill-Gottfrid, en närhet som exempelvis signaleras till läsaren genom namnen. Även i denna bok är svordomarna i huvudsak knutna till en karaktär, till farfar som liksom Nikolaj i *Överallt och ingenstans* svär hela tiden. I romanen sker dock en förändring gällande svordomarna då farfar bestämmer sig för att lära sig prata fint. Mot slutet av berättelsen förändras alltså farfar: från att inledningsvis ha varit ilsken och bråkig framstår han i slutet som en helare eller nöjdare människa. På ytan kan det alltså se ut som om boken vill säga att det är dumt att svära. Kanske säger den det, men som jag ska visa säger den även någonting mer.

Svordomar, humor och makt

I romanerna förekommer både svordomar och vad som snarare är kraftuttryck eller svordomseufemismer, såsom "helskotta". Jag har valt att genomgående använda benämningen svordomar för dessa uttryck, eftersom det ligger närmast romanernas egna språkbruk. Att dra en gräns mellan svordomar och andra kraftuttryck är inte alltid så lätt, men det som här avses är vad som kan anses vara exempel på "fult språk". I boken som heter just *Fult språk. Svordomar, dialekter och annat ont* (2004) beskriver Lars-Gunnar Andersson svordomar som en typ av ord som ibland har ansetts utarma språket, och som betraktats som förbundna med orenhet och det omoraliska. Andersson ger exempel på en Frödingdikt med många svordomar för att visa hur svordomar, när de hamnar i ett "fint" sammanhang, skapar en effekt som kan vara både upprörande och roande (14–18). Detsamma menar jag kan vara giltigt i barnlitteraturen, där vi generellt inte förväntar oss fult språk. Enligt Andersson kan motiven till att använda svordomar delas in i tre huvudkategorier: individrelaterade motiv, sociala motiv och språkliga motiv. Den första kategorin är ett svärande som handlar om att exempelvis lätta på trycket då man slår sig, medan den andra kategorin kan handla om att markera grupptillhörighet. Gällande de språkliga motiven synliggörs svordomarnas särskildhet: om vi svär och när vi svär beror på stilnormer och att svära kan vara språkligt motiverat för att till exempel uttrycka en viss talstil eller hemmahörighet (Andersson 110, 115, 121–122). Alla tre funktioner förekommer i de böcker jag undersöker, även om den sociala funktionen betonas i analysen.

Svordomar beskrivs på ett liknande vis av Magnus Ljung i *Svordomsboken. Om svärande och svordomar på svenska, engelska och 23 andra språk* (2006). Ljung ger flera exempel där svordomarnas vardaglighet framkommer: vi svär av slentrian, för att vi är irriterade, för att uttrycka emfas, för att bejaka eller förneka, men även för att förnedra (61, 84–85). Detta uttrycks även av Melissa Mohr som i *Holy Sh*t. A Brief History of Swearing* (2013) tecknar en svordomarnas historik och beskriver svärandets funktioner som mångfaldiga. Mohr konstaterar att svordomar har använts i liknande syften under tusentals år, och att det kan handla om att förolämpa någon eller uttrycka aggression, men även stå som ett uttryck för vänskap och lycka (253). Svordomarna i de romaner jag undersöker är relativt snälla svordomar – eller till och med sådant som egentligen inte är svordomar utan omskrivningar av detsamma eller framskrivningar av svordoms-situationer.

De funktioner som tillskrivs svordomar och svärande överensstämmer till stor del med de funktioner som brukar framhållas för humor. I artikeln "English-Language Swearing as Humor in Swedish Comic Strips" (2017) synliggörs sambandet mellan svordomar och humor då Kristy Beers Fägersten påtalar att följderna av att bruka svordomar kan vara att humor uppstår (177). Närheten mellan svordomars och humorns funktioner framkommer än tydligare i teologen Ola Sigurdsons trebandsverk *Gudomliga komedier. Humor, subjektivitet, transcendens* (2021). Han menar att humor har ett flertal funktioner: humor kan exempelvis användas som ett retoriskt verktyg, för att förolämpa eller försonas med någon, eller brukas terapeutiskt (94). Vad som är humor, och vad som är dess funktion, är inte något givet utan beror på sammanhang och på hur de närvarande blir involverade i och drabbade av humorn. Likheterna mellan hur humor och svordomar fungerar är intressant, både i relation till det skratt som svordomarna i romanerna inledningsvis väckte, men även i ytterligare ett steg då Sigurdson framhåller humorns betydelse för subjektiviteten: humor påverkar hur vi ser på och förstår oss själva bland andra eller – helt enkelt – vilka vi är (95). Sigurdson beskriver subjektiviteten som något annat än den enskilda individen: subjektet blir till i ett kulturellt sammanhang och består således inte av en fast kärna utan är snarare en dynamisk rörelse, som alltid står i relation till och påverkas av omgivningen (14). Detta ligger, som analysen ska visa, i linje med svordomarnas betydelse för subjektsskapande i *Rymlingarna* och *Överallt och ingenstans*.

Likheten mellan humorns och svordomarnas funktion gör att svordomsforskningen och humorforskningen tangerar varandra.

Även om svordomar (och inte humor) står i centrum i denna artikel finns ytterligare några aspekter gällande humor i barn- och ungdomslitteratur som bör uppmärksammas. I *Humor in Contemporary Junior Literature* (2011) skriver Julie Cross om humorns funktion i barn- och ungdomslitteratur, från 1960-talet fram till 2010-tal. I sin genomgång av humorteori lyfter Cross att en del av humorns sociala funktion kan vara att lätta på anspänningen som konflikter kan innebära (6). Humor är även sammankopplat med lärande, då den ofta förmedlar värderingar och normer, och är därför vanligt förekommande i det Cross kallar didaktisk litteratur (14, 37). Via normer och värden synliggörs även humorns koppling till makt, där humor i litteratur kan användas för att utmana maktordningen mellan barn och vuxna. Att ett utmanande av eller vändande på maktordningar – genom att barnet får överlista den vuxna – är relativt vanligt i barnlitteratur poängteras även av Nikolajeva (9), samt av Vanessa Joosen som i *Adulthood in Children's Literature* (2018) konstaterar att detta kan förmedla en känsla av agens och komisk lättnad till läsaren (18).

Svordomar i litteraturen

Svordomar i barnlitteratur kan tänkas ha liknande funktioner som svordomar i det talade språket, men tal och litteratur skiljer sig trots allt åt. I artikeln "Swearing in Literary Prose Fiction and Conversational Narrative" (2012) uppmärksammar Neal R. Norrick skillnaden mellan att svära i tal och i fiktion. Till viss del kommer funktionen i prosan att överensstämma med de talspråkliga funktionerna, men svordomarna har även litterära funktioner. Norrick menar att svordomar kan användas för att knyta an till läsaren, samt att de ofta är en del av karaktäriseringen och av att skapa realism. Svordomar har också ofta använts för att signalera maskulinitet, även om denna koppling med tiden försvagats (31–33). En viktig aspekt är att det oftast är karaktärerna som svär i dialog eller möjligtvis i indirekt tal: på så vis kopplas svärandet till karaktärerna snarare än till berättaren eller författaren (25). Att svordomar i skönlitteratur kan fungera som en del av karaktäriseringen påvisas även i Bjørn Tysdahls "Ibsen. The Significance of Swear-Words" (2008) och Nina Gogas "Landskap og bannskap i Maria Parrs forfatterskap" (2011). Tysdahl uppmärksammar skillnader mellan kvinnliga och manliga karaktärer, där de kvinnliga karaktärernas svordomar ofta är mildare (71). Gogas studie belyser svordomar som ett estetiskt verktygsmedel för att gestalta plats och identitet. Goga hänvisar även till lingvisten Ruth Fjeld för att synliggöra att makt och svordomar är

sammankopplade och att svordomarna ibland kan ses som ett sätt att genom språket beväpnas sig (4). Detsamma nämns av John Stephens, i *Language and Ideology in Children's Fiction* (1992), som menar att ett opassande språk kan användas för att utmana auktoriteter, exempelvis i hem och skola (122).

När det kommer till svordomar i barnlitteratur finns flera tidigare studier om översättningar. Ett exempel på detta är Marcus Axelssons och Charlotte Lindgrens artikel om översättningar av den norska barnboksförfattaren Maria Parr, där de diskuterar de språkliga svårigheterna i översättandet av kraftuttryck. De ger exempel på tidigare studier som visat att svordomar ibland förmildrats eller tagits bort i översättningen – ett fenomen som de dock inte ser i översättningen av Parris verk. Där handlar det snarare om förändringar som införs för att anpassa kraftuttrycken till en kulturell kontext och om vilka kraftuttryck som kan få en liknande effekt på ett annat språk (4–5, 16–17). En utgångspunkt för Axelssons och Lindgrens artikel är att kraftuttryck i barnlitteraturen ofta väcker engagemang på grund av de didaktiska aspekterna som är förknippade med litteraturen (2). De didaktiska aspekterna skulle kunna förklara viljan att förmildra – eller den förvåning som för mig uppstod i läsningen av tidigare nämnda romaner. I artikeln "Vilken röra i kökssoffan! Att översätta barnböcker. Ett svenskt-franskt perspektiv" (2006) av Carina Andersson, Charlotte Lindgren och Cathrine Renaud studeras översättningar av barnböcker mellan svenska och franska 1985–2005. Artikeln framhåller flera exempel där svordomar plockats bort eller omformulerats i franska översättningar, vilket kan ses som en anpassning till vad som anses acceptabelt eller lämpligt (37–39).

I analysen som följer aktualiseras frågan om svordomars lämplighet via verken. Analysen behandlar först svordomarnas funktion för gestaltningen av karaktärer och relationer i respektive verk. Därefter analyseras förekomsten av de mer aggressiva svordomarna innan artikeln avslutas med en diskussion om verkens tema och budskap.

Överallt och ingenstans: Karaktärisering och samhörighet

I *Överallt och ingenstans* framgår tidigt att svordomarna är viktiga för att beskriva karaktären Nikolaj, i en scen där Nikolaj och Sillen drar sig undan från Sillens pappa och hennes lillebror Birger:

Pappa glömmer alltid busskortet och Sillens kan han inte åka på, för det är för barn. Då svär han. Ändå brukar pappa klaga på Nikolaj, när han och Sillen leker hemma hos henne, och säga att han måste vårda sitt språk.

”Det måste jag så fan heller”, säger Nikolaj då och pappa säger att hemma hos dom är det faktiskt han som bestämmer.

”Det är det så fan heller”, säger Sillen och sen springer hon och Nikolaj in på rummet och stänger innan Birger hinner hänga på. (Kroon 11-13)

Nikolaj framstår som oförskräckt och orädd. Han är dock inte så orädd att han svär inför läraren i skolan, ”för hon tål inte svordomar” (Kroon 14). Att framhålla att de vuxna tar avstånd från svordomarna kan vara ett sätt för författaren att visa medvetenhet om att svordomar kan vara opassande, samtidigt som det gör svordomarnas förekomst i verken mindre provokativ (Norrick 30). Genom påpekan om att Nikolaj bör vårda sitt språk synliggörs språkliga normer, där svärande inte hör samman med barndomen eller barnsubjekten. En skiljelinje upprättas mellan barn och vuxna, där barn svär medan vuxna tycker det är fel. Det är en pågående maktförhandling, där barnen hävdar sin rätt att svära, och läsaren bjuds in att alliera sig med barnen i frågor som rör hur man får tala inför vem och vem som får bestämma över vems språk och handlingar (jfr Goga 4-5). I samband med att Nikolajeva beskriver barns underordnade position i samhället som norm, nämner hon även att skolan i litteraturen ofta fått stå som representant för denna reglering av barn och barns beteenden (9). I citatet ovan är det således inte förvånande att svordomarna inte får följa med till skolan. Likväl blir svordomarna ett sätt att utmana vuxenvärldens normer, åtminstone på hemmaplan (jfr Stephens 122). Dörren som stängs gör att barnen för stunden vinner kampen: de upprättar en gräns inte bara gentemot lillebror utan även mot pappan, och skapar därmed ett rum för sitt gemensamma varande.

Att svordomarna i verket är förbundna med makt, vuxenhet och rätten till självbestämmande blir än mer explicit vid ett tillfälle då Sillens mamma (som själv svär då och då) ber Sillen att inte svära:

Birger skryter om att han och mamma ska på bio, men det är ändå småbarnsfilm, så det skiter Sillen fullständigt i. Men så säger man inte, tycker mamma, men det skiter Sillen också i. Fullständigt.

”Jag säger väl som jag vill”, säger hon.

”Man måste vårda sitt språk”, säger mamma.

”Varför då?”

”För att... för att det är trevligare. Alla tycker att det är roligare med folk som inte svär hela tiden.”

Men det tycker inte Sillen. Hon tycker att det är roligt att vara med Nikolaj och han svär ju nästan jämt.

”Dessutom är skit inget svärord”, säger hon till mamma. (Kroon 27)

Här illustreras tydligt frågan om vem som har rätt att bestämma över och värdera språket. Att det handlar om normer understryks även i mammans svar på frågan om varför man ska vårda sitt språk, då en tvekan framkommer i de tre punkterna. Hon vet först själv inte svaret, men efter lite betänketid landar hon i att det är trevligast så, vilket Sillen inte håller med om. Mammans svaga argumentation framställer henne inte som innehavare av mer makt utifrån sin position som vuxen, utan i stället är det Sillen som framstår som beslutsam och kapabel att själv värdera både sin omgivning och sitt språkbruk. En osäkerhet gällande vem som har rätt att bestämma bevaras dock, då Sillen inte framhärdar i att det är okej att svära, utan i stället hävdar att "skit" inte är en svordom. Maktfördelningen är otydlig, om än inte omkastad (jfr Nikolajeva 9). I dialog och indirekt tal diskuteras således både vad svordomar är och deras lämplighet. Man skulle kunna se detta som att författaren vill diskutera svordomars eventuella olämplighet, skapa realism eller helt enkelt skoja med läsaren, men svordomarna gör mer än så. Även om Sillens svärande inte framhålls som ett karaktärsdrag, som det gör för Nikolaj, och även om hon på många sätt framstår som en vanesvärare – någon som svär på rutin och där svordomarna egentligen inte är av avgörande betydelse för innehållet (Andersson 122) – så är hennes svärande ytterst viktigt för romanen och gestaltningen av relationen mellan henne och Nikolaj.

Nikolaj och Sillen beskrivs som två ganska olika karaktärer, men via svordomarna synliggörs deras stora närhet. Det inledande citatet illustrerade hur Sillen försvarar sin vän genom att svära även hon, när de gör uppror mot pappans förmaningar. Än tydligare blir svordomarnas sociala funktion lite längre fram i boken. Tidigt i romanen får man veta att Nikolajs pappa är död och vid ett tillfälle när Sillen tycker att hennes pappa är tråkig råkar hon säga att hon önskar att hennes pappa var lite mer som Nikolajs, varpå Nikolaj svarar att han önskar att hans pappa kunde göra sådant som Sillens pappa gör:

När hon säger till Nikolaj att hon önskar att hennes pappa var lite mer som Jürgen, så säger han att han önskar att hans pappa kunde sitta i en soffa och bläddra i kataloger.

"Men han kanske gör det", säger Sillen då. "I himlen."

"Det finns ingen jävla himmel", säger Nikolaj ilsket.

Då tittar Sillen ut genom fönstret och upp i himlen och ser molnen som rusar fram och fåglarna som leker. Ett flygplan ritar ett vitt streck rakt över alltihop.

"Fan vet", säger Sillen.

Sen går dom in i Nikolajs rum och leker ubåt. (Kroon 15–16)

Sillens önskan kommer på skam och hon försöker mildra sitt uttalande genom att föreslå att Nikolajs pappa kanske kan göra saker i himlen. Nikolaj svarar ilsket att ingen "jävla himmel" finns, varpå Sillen kontrar med "Fan vet" som är det uttryck Nikolaj använder när något är omöjligt att veta, ett uttryck han själv nyss använt för att besvara Sillens fråga om var hans pappa finns nu (14). Genom svordomarna skapas och gestaltas deras närhet, då Sillen lånar Nikolajs uttryck och därmed även låter honom glänta på dörren mot att detta kanske faktiskt är en sådan fråga, om vilken man inget kan veta. Mohr skriver: "Swearwords were and are perhaps the best words we have with which to communicate extremes of emotion, both negative and positive" (253). Givetvis behöver man inte instämma i att orden är de bästa, men svordomarna används i verken delvis för att uttrycka det extrema, det som är svårt att sätta ord på. Ibland är kanske en svordom det bästa svaret, för att den både ger uttryck för en nödvändig ovisshet och den starka känsla som finns i denna stund.

Svordomarna förekommer flera gånger på detta sätt, för att påvisa närhet. Ytterligare ett exempel är då Sillen och Nikolaj blir sams efter en längre tids osämja. Bråket bygger på ett missförstånd då Sillen felaktigt anklagat Nikolaj för att ha stulit hennes bästa, egengjorda tidningar. Efter ett tag kommer tidningarna fram, men Sillen kan inte be om förlåtelse, och de tidigare så goda vännerna talar inte med varandra. Det är förlösande – både för Sillen och läsaren – när Nikolaj plötsligt under skolans luciatåg bryter tystnaden mellan dem och lutar sig fram och frågar: "Sillen, Sillen. Vadå för jävla fjät?!" (Kroon 118). Det är inte främst *vad* som sägs, utan *att* och *hur* som spelar roll här, och efter det kan Sillen äntligen säga det svåraste ord hon vet, nämligen förlåt. Frågan om vilket "jävla fjät" är en inbjudan till deras (språkliga) gemenskap, till att bli sams igen, vilket de även blir. Samtidigt är en humoristisk funktion närvarande, vilket gör att både Sillen och läsaren får lätta på trycket (jfr Cross 6; Joosen 18). Det svärs med snarare än åt, vilket liksom den sympatiska humorn – att skratta med i stället för åt någon – möjliggör att band knyts mellan människor (Sigurdson 48). Svordomarna upprättar en förbindelse mellan subjekten. Ett gemensamt rum skapas genom språket och möjliggör att individerna slutar att vara enskilda och blir ett vi.

Svordomarna i boken har således en pågående litterär funktion för att gestalta relationen, dess närhet och komplexitet, vilket på sätt och vis sammanfattas i bokens avslut. I romanens slutscen kramar Sillen och Nikolaj varandra för att de är så glada, även om de inte riktigt vet varför: "Dom är lite som Schrödingers katt, dom där två. Bästisar och värsta ovänner. Fan vet vilket" (Kroon 134). "Fan vet" återkommer

här som en benämning, eller kanske till och med en beskrivning, av det obeskrivbara. Det som inte kan sammanfattas, kategoriseras eller förklaras, för att det rymmer så mycket på en och samma gång. Det är det som är Sillen och Nikolaj, två subjekt i relation till varandra, som ibland bildar en enhet.

Rymlingarna: Förändring och förståelse

I *Rymlingarna* introduceras farfar tidigt som besvärlig och temperamentsfull. Farfar är inlagd på sjukhus, och det beskrivs som att han är argare än någonsin och därför måste få medicin som ska göra honom lugnare. Första gången vi möter honom skriker han på personalen:

”Här är jag inspärrad som ett djur!” röt han. ”Vad tror ni att jag är? En apa?”

Han blev blodröd i ansiktet och svor så att pappa sa att jag skulle hålla för öronen. Pappa tyckte att det var onödigt att jag lärde mej fler fula ord än jag redan kunde.

Det tyckte inte jag.

Jag hade alltid gillat när farfar blev arg. Det gjorde livet mer spännande. (Stark, *Rymlingarna* 6)

I citatet ovan synliggörs den tendens jag lyfte inledningsvis, det vill säga att svordomarna omtalas, men inte skrivs ut. Liksom i *Överallt och ingenstans* används de även här för att gestalta en orädd karaktär, som inte vill vara beroende av andra. Farfar längtar ut från sjukhuset. Pappan intar hållningen att det är dumt att svära och trots att det påpekas i boken att han tycker om när hans barn lär sig nya saker är svordomar uppenbart fel saker: det är en kunskap som man inte ska ha. Lill-Gottfrid, däremot, bejakar farfars ilska. Han är inte rädd för den, eller för svordomarna, utan snarare är det något som för honom närmare sin farfar. Svordomarna är således även här viktiga för subjektens förhållningssätt gentemot varandra. Påpekandet om att svordomarna, eller ilskan, gör livet mer spännande visar också en potential i farfars skrikande: svordomarna är inte bara ord utan kan även få saker att hända.

Att svordomarna är viktiga för karaktärernas förhållningssätt till varandra blir än tydligare senare i boken, när Lill-Gottfrid hjälpt farfar att rymma från sjukhuset, ut till huset i skärgården en sista gång:

Han svor en lång ramsa över finkläderna samtidigt som han krängde av sig kavajen och västen. Och drog i byxorna.

”Leta reda på mina gamla paltor i garderoben. Och det illa kvickt!”

”Jag förstår att biträdena på sjukhuset är trötta på dej”, sa jag.
Jag försökte låta så sur jag kunde. Men vi visste båda två att det inte var på riktigt.
Vi låtsades för varandra och stortrivdes. (Stark, *Rymplingarna* 60)

Här framkommer språket, eller attityden som hänger samman med svordomarna, som det som får dem att känna sig nära varandra. Trots att svordomarna både är förbundna med ilska och surhet gestaltar de i första hand värme. Värmen och närheten ligger i att karaktärerna vet att de inte menar det de säger, och att säga det de menar vore inte samma sak. Nu har de som ett hemligt språk, där storheten är att de inte behöver förklara saker för varandra, lite som den närhet som ligger i Sillens ”Fan vet” när hon säger det till Nikolaj då de talar om döden. Även i *Rymplingarna* förekommer svordomar när det talas om döden. Följande dialog utspelar sig när Lill-Gottfrid och farfar är på väg ut i skärgården och har talat om den bortgångna farmodern:

”Kan man älska nån som är död?” undrade jag.
Farfar bet hårt i sin bulle.
”Nu håller du bara käften, unge!”
Jag visste vad det betydde. Det betydde: ”Ja, det kan man.”
Efter ett tag la farfar sin stora rynkiga näve över min hand. (Stark, *Rymplingarna* 52)

Trots de hårda orden som kan få läsaren att studsas gestaltas även här gemenskap och närhet: en relation där man förstår varandra bortom orden, eller förstår orden inte för det de säger utan för det de egentligen uttrycker. Eftersom svordomar generellt används för att uttrycka något annat än det man bokstavligen säger blir de i litteraturen ett verktyg för att peka bortom det bokstavligen eller sagda, mot det underliggande som finns mellan raderna och som kanske kan vara del av ett tema. En tvetydighet uppstår, vilket gör att vi måste tolka utifrån situationen, precis som när humor används (Sigurdson 122–123). Det burdusa i uttalandet om att hålla käften står i kontrast till det djupa allvar och den sårbarhet som finns i frågan som föregår det, och Lill-Gottfrid hjälper läsaren med tolkningen, genom att berätta vad farfars svar egentligen betyder. Möjligen kan man till viss del även tolka dessa svordomar som ett skydd, där svordomarna som förknippas med manlighet blir ett sätt för farfar att undvika att behöva säga svåra saker eller sätta ord på sina känslor (Norrick 31–32). Men det kan även vara så att inga ord finns för känslorna och att svordomarna blir den enda möjliga vägen att berätta. De gestaltar, tillsammans med den stora näven, samtidigt kärleken och sorgen

i relationen till farmor och kärleken i relationen mellan Lill-Gottfrid och farfar. Svordomarna blir ett berättartekniskt verktyg, som även leder läsaren mot tolkning.

Så småningom vill dock farfar lära sig att tala fint eftersom han hoppas på att få träffa sin avlidna fru i himlen. Detta är viktigt för honom eftersom han på sin frus begravning inte lyckades formulera det avsked han ville. När han gick fram till kistan kom inte de rätta orden, utan i stället svor han "högt och länge" (Stark, *Rymplingarna* 74). Farfar önskar att detta ögonblick varit annorlunda, att han kunnat säga något vackert, och ber därför Lill-Gottfrid att lära honom tala fint. I och med att farfar ska lära sig tala fint framställs svordomarna som något dåligt, som något som inte berikar språket, utan utarmar det (Andersson 19). Frågan om att svära eller inte svära som delvis diskuteras i *Överallt och ingenstans* infinner sig alltså även vid flera tillfällen i *Rymplingarna*. Svordomarna tycks ha en baksida – de tycks stå i vägen för ett annat språk, och kanske även ett annat liv, som farfar skulle kunna ha – vilket signaleras på flera vis i boken. Tidigt i berättelsen påtalar ett av biträdena på sjukhuset att det är dumt att svära. Hon är trött på farfars beteende och vänder sig då till Lill-Gottfrid och frågar om han planerar att gifta sig någon gång. När han svarar jakande på frågan tipsar hon honom om att i så fall inte tala som sin farfar utan lära sig att tala vackert (Stark, *Rymplingarna* 19). Att svära eller inte svära framställs således som viktigt för vilka som ska komma att vilja vara med en. Som redan nämnts är svordomarna även ett problem mellan pappan och farfadern. Pappan har ett vårdat språk och är tandläkare vilket gör att han passande nog arbetar med att vårda munnar. Medan farfar bullrar och mullrar när han är arg säger pappan nästan ingenting (14). Det finns ett avstånd mellan dem som gestaltas genom deras olika språk, vilket i sin tur är förbundet med olika grader av självkontroll, där det mer kontrollerade subjektet framstår som norm, åtminstone för de vuxna.

Till en början vet inte Lill-Gottfrid hur han ska göra för att lära farfar tala fint, men till slut kommer han på att pappans ordbok beskriver alla ord, och vet man vad de vackra och märkvärdiga orden betyder kan man säga vad som helst. Han bestämmer sig för att i smyg ge farfar denna ordbok, och utfallet är lyckat. När farfaderns språk förändras upplever omgivningen att farfar förändras, till det bättre, och ett biträde säger att "[h]an är som en annan människa" (115). Hur ska denna förändring förstås? Sigurdson menar att humor påverkar hur vi förstår oss själva och därmed vilka vi är (95). Detsamma gäller det språk vi brukar, och då inte minst svordomar. Genom att använda eller inte använda svordomar uppstår olika grupptill-

hörigheter och olika förståelser av farfar som subjekt, både för andra och för honom själv. Dock framstår inte den förändring av farfar som upplevs av vissa karaktärer som fullt så radikal i läsningen. Han blir lugnare, men inte en ny människa. Att förändringen inte framstår som så påtaglig beror på flera olika saker. En anledning ligger i det rent estetiska. Som jag redan berättat skrivs svordomarna oftast inte ut i verket, utan i stället klipps meningar av där svordomen skulle ha kommit eller så skrivs bara att någon svor. Detta är mycket likt den teknik som används för att visa att farfar försöker att inte svära. Meningar klipps av, men nu av farfar själv i stället för av författaren. Farfar svär nästan, men håller sig i sista stund:

”Jag ska lära mej att tala fint”, sa han. ”Jag ska lära mej alla dom vackra orden. För säkerhets skull. Det ska jag, ta mej...”

Jag märkte att det höll på att komma ett svärord. Men han svalde det med en grimas. Som när han tog en snaps om jularna. (Stark, *Rymlingarna* 85)

De tre punkterna ska här inte gestalta att farfar svär, utan tvärtom, att han håller sig från att svära. Att arbeta på detta sätt och utesluta eller enbart skriva några tecken för svordomen visar enligt Norrick på att författaren är medveten om att svordomarna kan uppfattas som opassande eller till och med stötande i sammanhanget, samtidigt som författaren är medveten om att läsaren kommer kunna lägga till det ord som saknas (Norrick 29). En konsekvens av detta, som kanske blir extra aktuell i barnlitteraturen, är att avklippta (eller censurerade) meningar ger utrymme för fantasi. Kanske är det ännu mer spännande att fundera på vad farfar sa eller hade tänkt säga, än att få läsa den specifika svordomen? Tekniken resulterar även i att den svordom som läsaren lade till när farfar svor, lägger läsaren även till när farfar håller sig från att svära, vilket gör att svordomarna är nästan lika närvarande i bokens slut som i dess början. Farfar och svordomarna hör fortfarande ihop.

En annan och än viktigare anledning till att farfars förändring inte framstår som så genomgripande är att den varma, fina sida som fler får se hos farfar i slutet har funnits där i relationen till Lill-Gottfrid hela tiden. Läsaren har redan sett detta tack vare just svordomarna. Snarare än att farfar förändras är det kanske de andra karaktärernas syn på farfar som förändras när han inte längre svär. Härigenom framhåller verket alltså att svordomar, eller språket, påverkar hur andra ser på oss. Svordomarnas sociala funktion framhävs åter, då tillhörigheten till andra för farfar ökar, i takt med att svärandet minskar. Den viktigaste förändringen är att pappan och farfadern kan

närma sig varandra. Språket har stått i vägen för dem, och när farfar blir lugnare och svär mindre uppstår en ny typ av relation mellan far och son. Det är således inte svärandets eventuella olämplighet som hamnar i fokus i min läsning, utan snarare menar jag att Stark genom svordomarna visar att språket påverkar våra relationer, och att med olika typer av språk kan vi nå fram till olika människor. Det handlar därmed inte om att tala fult eller fint, vilket även är den hållning som Lill-Gottfrid intar i boken. Lill-Gottfrid står för punkten mellan pappa och farfar, den som inte väljer en väg utan båda. Detta synliggörs när Lill-Gottfrid funderar på vad hans pappa ska säga om han får reda på att de rymt. Kanske att det var "obetänksam" eller "urbota egensinnigt"? "Pappa var världsmästare på konstiga ord. Och det var bra för då lärde jag mej en massa nya. Dom fula av farfar. Dom konstiga av pappa" (Stark, *Rymningarna* 79). Allt är språk: det vardagliga, det fula och det konstiga, och eftersom Lill-Gottfrid kan använda dem alla har han en närhet både till farfar och pappa.

Svordomar och ilska

Hittills har jag diskuterat svordomarna som en del av karaktärisering, relationsgestaltning och som en väg att närma sig frågor om normer, självbestämmande och subjektivitet. I sammanhanget bör dock nämnas att det i romanerna svärs på alla möjliga sätt. Svordomarna är inte alltid ett tecken på komplexa känslor eller en fin relation, utan karaktärerna svär även av vana (till exempel karaktären Börje i *Överallt och ingenstans*), när de är arga, ledsna eller för att ta avstånd från varandra. Innan denna text knyts samman med en diskussion om böckernas teman vill jag uppmärksamma ett mer aggressivt svärande som förekommer i verken, om än sparsamt.

Främst är det i *Överallt och ingenstans* som svordomarna ibland har en annan karaktär, medan de i *Rymningarna* nästan genomgående är ett uttryck för värme, humor eller slentrian. Möjligen har svordomarna något av en mörk sida då farfar upplever en begränsning i sitt språk och inledningsvis faktiskt framstår som vresig och otrevlig när han svär åt biträdena. Lill-Gottfrid vet att andra uppfattar farfar som bråkig för att han svär, men Lill-Gottfrid instämmer inte. Däremot svär han oftast inte själv. Men vid ett tillfälle, där han tydligt gör motstånd mot sin pappas tolkningsföreträdare, använder han svordomar för att uttrycka sin ilska. Han och farfar har kommit tillbaka från sin rymning och när Lill-Gottfrid berättar för sina föräldrar vad han gjort tror de honom inte. Lill-Gottfrid beskriver hur de tagit sig till skärgårdshuset och säger till sin pappa:

”Du borde ha åkt med honom för länge sen! Fattar du inte att han ville dit? Du bryr dej inte ett skit om honom. Du vill ju för fan inte ens åka och hälsa på honom på sjukhuset!”

Orden forsade ur mej. Jag tänkte inte på vad jag sa. Eller hur jag sa det. Det var farfars ord och farfars ilska som kom ut. Jag ville inte ljuga. Jag ville att pappa skulle höra sanningen. Sen fick han säga vad han ville. (Stark, *Rymlingarna* 103)

Även om Lill-Gottfrid – genom att låna farfars ilska – kan göra motstånd och säga sanningen tror pappan inte på honom. Stycket visar barnets uppror mot vad föräldrarna anser är rätt sak att göra: Lill-Gottfrid vill inte längre ha rymt i smyg, utan att föräldrarna ska veta vad han gjort och även anse att det var riktigt – men det visar även de vuxnas överordning då de helt enkelt vägrar att gå med på det barnet säger. Nikolajeva menar att barnlitteraturen ofta tillåter barn att vara modiga, starka och oberoende av vuxenvärlden, under en begränsad tid (10). Detta är mycket likt det som sker i *Rymlingarna*, även om Lill-Gottfrid till viss del behåller sin självständighet, genom att inte gå med på de vuxnas bild av äventyret, utan i stället vidhålla att det faktiskt var han som gjorde det riktiga och vuxna.

I *Överallt och ingenstans* finns ett par scener där svordomarna tydligt är ett uttryck för aggressivitet. Det första tillfället är när pappan precis fått reda på att hans mamma dött. I sorgen upplever pappan en identitetsförlust och går in i en depression. Den pappa som förut vårdat både hus och språk slutar nu städa och börjar svära allt oftare. Precis efter dödsbudet är Sillens lillebror Birger upprörd över att pappan inte hämtat på förskolan som planerat. Birger gråter och skriker, pappan reagerar: ”Och plötsligt skriker pappa åt honom. Högt och argt. Det låter nästan elakt, Sillen har aldrig hört pappa låta så förut: ’Men tyst nu för fan, farmor är död!’” (Kroon 79). Här är svordomen skrämmande och pappans svärande gör att han upprepade gånger måste be om ursäkt. Apropå detta kommenterar Sillen vid ett tillfälle att han verkligen tappat bort sig själv (111). Svordomarna påvisar hur sorgen förändrat subjektet, och de framställs inte längre som harmlösa eller varma utan snarare som aggressiva och som ett verktyg för att disciplinera subjekten de riktas mot.

Detsamma gäller vid ett tillfälle då Nikolaj och Sillen talar med varandra under tiden som de är osams. Nikolaj lutar sig fram mot Sillen och viskar till henne: ”Dumma, jävla Liselott. Det enda du har i din förbannade hjärna är två sågspån och lite snor” (100). Detta får Sillen (eller Liselott som hon egentligen heter) att bryta ihop: det språk som tidigare kunde förena dem, det de hade gemensamt mot de vuxna, blir förstört då Nikolaj vänder sig mot henne med samma

språk, som plötsligt har funktionen att förnedra. Även dessa elaka svordomar påvisar en social funktion, men nu handlar det om avstånd i stället för tillhörighet, som ju även det ingår i människors nära relationer.

Svordomarna och verkens teman

Båda romanerna anlägger en särskild ton genom svordomarna och en lekfullhet förs in i berättandet. Samtidigt är de inte bara där som ett roligt inslag, utan som en del av hela berättandet. De är en del av gestaltningen av karaktärer och relationer. Svordomarna avslöjar inte bara normer och maktförhandlingar, utan de är även ett sätt att beskriva eller möta det svåra och ibland obeskrivbara. Utifrån ovanstående analys av svordomars funktion har det nu blivit dags att ringa in böckernas teman. Som jag visat handlar *Rymlingarna* och *Överallt och ingenstans* delvis om rätten till språk. I båda böckerna pågår förhandlingar om vem som får tala hur, parallellt med att följderna av karaktärernas språkbruk synliggörs. Svordomar är förbundna med självständighet, med möjligheten att göra motstånd mot vuxenvärldens normer. Nikolaj gör det, Sillen gör det och med hjälp av farfar lyckas även Lill-Gottfrid skaffa sig utrymme att handla i enlighet med det han anser riktigt. Maktordningarna i böckerna är inte stabila utan rörliga, och denna rörlighet åskådliggörs och uppstår ofta vid svordomarna.

Vidare är svordomarna en del av upprättandet av gemenskap, av egna rum dit andra inte nödvändigtvis har tillträde. De skapar således närhet och ibland avstånd på samma gång. Jag har flertalet gånger återkommit till den värme och kärlek som gestaltas i böckerna. Detta är framträdande, samtidigt som båda böckerna i allra högsta grad även handlar om sorg och död; om hur vi kan hantera både andras bortgång och vår egen dödlighet. I *Överallt och ingenstans* finns Nikolajs döda pappa, en farmor som går bort och även en till pappan förlorad barndomsvän. I *Rymlingarna* behandlas farmoderns död, och både Lill-Gottfrid, pappa och farfar måste också hantera farfaderns förestående död. Svordomarna har – i och med det positiva de för med sig i romanerna – synliggjorts som ett sätt att närma sig både det svåra och det vackra, det vi inte vill eller kan prata om. Ibland är de en del av att uttrycka det obegripliga: en svordomsramsa i stället för en kärleksförklaring eller ett avsked, en svordom som svar på frågan om vad som ska hända oss alla, till slut. Svordomarna för med sig en innerlighet och intensitet som tar vid där det vanliga språket tryter eller där nya handlingar behövs.

Döden och vänskapen eller döden och kärleken finns därmed hela tiden sida vid sida i böckerna. Om temat i enlighet med Mehrstam formuleras som en fråga skulle jag säga att frågan som verken i huvudsak diskuterar är hur vi i våra vardagliga liv hanterar allt det som också finns i livet, som är hemskt och svårt. Vad gör vi när något (en vänskap, en barndom, ett liv) tar slut? Döden utgör såklart det tydligaste exemplet på en sådan situation i böckerna. Vi ska alla förlora både oss själva och varandra, och hur ska man kunna leva med den vetskapen och genom de bortgångarna? Dessa frågor lyckas verken lyfta och diskutera genom svordomarnas förekomst och funktion.

Det budskap som jag kan formulera utifrån detta tema, och som jag menar att svordomarna leder läsaren mot, är således att döden eller livets ändlighet kan hanteras just eftersom livet även innehåller all den kärlek och gemenskap som samtidigt gestaltas. Vi hanterar det hemska på det enda sätt vi kan: genom att ändå fortsätta leva, med och bland varandra. Särskilt värdefulla är såklart de relationer som kan bära en sådan närhet och ett sådant samförstånd som svordomarna synliggör mellan farfar och Lill-Gottfrid eller mellan Sillen och Nikolaj. Vänskap är svaret på frågan om hur vi kan hantera livets svårigheter, och det är svårigheterna – och dödligheten – som gör vänskapen så innerlig. Den ena kan inte skiljas från den andra, liksom nyttan – eller pedagogiken – i verken inte kan separeras från estetiken. Joosen menar att barnlitteraturens pedagogiska dimension ibland riktas mot de vuxna, och att det inte heller är ovanligt att barnlitteratur premierar en viss typ av vuxenhet (18, 31). Utifrån det budskap jag sett ställer dessa romaner även krav på den vuxna, som uppmanas att både träda tillbaka och finnas kvar, att ge barn det utrymme som karaktärerna via svordomarna skaffar sig i romanerna men inte heller svika i det svåra som alltid uppstår.

Man kan tycka lite vad man vill om svordomar – de kan vara roliga, stötande eller tröstande – men i dessa verk har de tydliga litterära funktioner samtidigt som de genom sin tvetydighet guidar läsaren mot tolkning, mot temat och det möjliga budskapet. Det fniss som för mig inledde läsningen har kanske inte bara att göra med förvåningen över svordomarnas förekomst, utan fnisset kanske även kom ur häpnaden inför det som gestaltas: ett fniss i stället för en snyftning, för att lätta på trycket när man ställs inför livets och dödens hela komplexitet. För döden finns här, men det gör inte livet och kärleken mindre, snarare tvärtom. Fan vet om inte det är en lärdom ändå.

Biografisk information: Sofia Pulls är lektor i litteraturvetenskap vid Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet. Hon disputerade 2019 med avhandlingen Skrivande och blivande, i vilken konstruktioner av kreativt skrivande och skrivande subjekt analyseras. I sin forskning intresserar sig Pulls för litteratur och skrivande i relation till subjektsskapande, ideologi, ensamhet och gemenskap.

Litteratur

Alakoski, Susanna. *Dagens Harri*. Alfabeta, 2011.

Andersson, Carina, Charlotte Lindgren och Cathrine Renaud. "Vilken röra i kökssoffan! Att översätta barnböcker. Ett svenskt-franskt perspektiv". *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning*, vol. 29, nr 2, 2006, s. 34–44, doi.org/10.14811/clr.v29i2.39.

Andersson, Lars-Gunnar. *Fult språk. Svordomar, dialekter och annat ont*. Carlssons, 2004.

Axelsson, Marcus och Charlotte Lindgren. "Översättningar av kraftuttryck i de franska och svenska översättningarna av Maria Parrs *Keeparen og havet*". *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning*, vol. 44, 2021, s. 1–20, doi.org/10.14811/clr.v44.561.

Beers Fägersten, Kristy. "English-Language Swearing as Humor in Swedish Comic Strips". *Journal of Pragmatics*, vol. 121, 2017, s. 175–187, doi.org/10.1016/j.pragma.2017.10.014.

Cross, Julie. *Humor in Contemporary Junior Literature*. Routledge, 2011.

Goga, Nina. "Landskap og bannskap i Maria Parrs forfatterskap". *Barnlitterært forskningstidsskrift*, vol. 2, nr 1, 2011, s. 1–9, doi.org/10.3402/blft.v2i0.5969.

Joosen, Vanessa. *Adulthood in Children's Literature*. Bloomsbury Academic, 2018.

Kroon, Oskar. *Överallt och ingenstans*. Illustrerad av Joanna Hellgren. Brombergs, 2020.

Ljung, Magnus. *Svordomsboken. Om svärande och svordomar på svenska, engelska och 23 andra språk*. Nordstedts akademiska förlag, 2006.

Mehrstam, Christian. "Superhjältar och björnvarelser. Temabegreppet och lärarens förberedande läsning från förskolan till mellanstadiet". *För berättelsens skull. Modeller för litteraturundervisningen*, redigerad av Ingrid Lindell och Anders Öhman, Natur & Kultur, 2019, s. 113–137.

Mohr, Melissa. *Holy Sh*t. A Brief History of Swearing*. Oxford University Press, 2013.

Nikolajeva, Maria. *Power, Voice and Subjectivity in Literature for Young Readers*. Routledge, 2009.

Nikolowski-Bogomoloff, Angelika. "Fattigdomens hjälplöshet – to hot to handle? Hur Astrid Lindgrens böcker om Madicken översatts i USA och Storbritannien". *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning*, vol. 34, nr 1, 2011, s. 194–203, doi.org/10.14811/clr.v34i1.35.

Norrick, Neal R. "Swearing in Literary Prose Fiction and Conversational Narrative". *Narrative Inquiry*, vol. 22, nr 1, 2012, s. 24–49.

Rathje, Marianne. "Swearing in Danish Children's Television Series". *Advances in Swearing Research. New Languages and New Contexts*, redigerad av Kristy Beers Fägersten och Karyn Stapleton, John Benjamins Publishing Company, 2017, s. 17–42.

Sigurdson, Ola. *Gudomliga komedier. Humor, subjektivitet, transcendens*, vol. 3, *Kritik av den existentiella humorn*. Glänta produktion, 2021.

Stark, Ulf. "Barnboken. Serietillverkad, fingerdocka eller vad?". *Barn(s)kultur, nytta eller nöje? Om barn, estetik och pedagogik*. Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet, 2008, s. 51–59.

---. *Rymlingarna*. Illustrerad av Kitty Crowther. Lilla Piratförlaget, 2018.

Stephens, John. *Language and Ideology in Children's Fiction*. Longman, 1992.

Sörenson, Margareta. "Ulf Starks gnistrande avsked till livet". *Expressen*, 10 september 2018, www.expressen.se/kultur/ungkultur/ulf-starks-gnistrande-avsked-till-livet.

Tysdahl, Bjørn. "Ibsen. The Significance of Swear-Words". *Ibsen Studies*, vol. 8, nr 1, 2008, s. 69–78, doi.org/10.1080/15021860701717852.

Öhrn, Magnus. "Ulf Starks pojkland. En litterär exkursion i Stureby", *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning*, vol. 45, 2022, s. 1–34, doi.org/10.14811/clr.v45.679.